

เจดีย์ทรงระ วัดกุ้เต้า เชียงแสน:
สัญลักษณ์จักรวาลและร่องรอยอิทธิพลจีนในพุทธศิลป์ล้านนา
Tha-Style Pagoda of Wat Ku Tao, Chiang Saen: A Cosmological Symbol
and Traces of Chinese Influence in Lanna Buddhist Art

รับบทความ 04/08/2568

แก้ไขบทความ 04/02/2569

ยอมรับบทความ 07/07/2569

ปฐมพงศ์ บุชาบุตร

สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Pathompong Buchabutara

Department of Buddhist Arts, Chaing Rai Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

pathompong.butara@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เจดีย์ทรงระ วัดกุ้เต้า เชียงแสน จังหวัดเชียงราย โดยมุ่งเน้นสองประเด็นหลัก ได้แก่ การวิเคราะห์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและเปรียบเทียบกับรูปแบบเจดีย์ทรงระในภูมิภาคอื่น ๆ ที่ได้รับอิทธิพลจีน และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบทางสถาปัตยกรรมกับแนวคิดสัญลักษณ์จักรวาลตามคติพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเจดีย์ทรงระ วัดกุ้เต้า เชียงแสน

ผลการศึกษาพบว่า เจดีย์ทรงระที่วัดกุ้เต้า ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพระเจ้าออดเชียงรายราวปี พ.ศ. 2031-2040 อาจเกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับจีนในช่วงที่ล้านนามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับจีนในราชวงศ์หมิง ดังปรากฏหลักฐานสำคัญหนึ่งในจดหมายเหตุราชวงศ์หมิงของจีนว่า คณะทูตจากเชียงใหม่ได้เดินทางไปขอให้รับรองพระเจ้าออดเชียงรายเป็นกษัตริย์สืบต่อจากพระเจ้าติโลกราช ส่วนการศึกษาแนวคิดจักรวาลในองค์ประกอบของเจดีย์ทรงระ วัดกุ้เต้า เชียงแสน สามารถจำแนกได้เป็น 4 ส่วน คือ 1) ส่วนฐานเจดีย์เปรียบเสมือนกามาจระภูมิ ได้แก่ เดรัจจานภูมิ 4 มนุสสภูมิ 1 และเทวภูมิ 6 เป็นภพที่ยังติดอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ 2) ส่วนองค์เจดีย์ทรงระซ้อนชั้นแสดงถึงรูปาวจรภูมิ 16 และอรุปาวจรภูมิ 4 เป็นภพของพรหมผู้เข้าถึงสมบัติ 3) ส่วนยอดเจดีย์สื่อถึงโลกุตระภูมิ เป็นภาวะของพระอริยบุคคลผู้ถึงมรรค ผล และนิพพาน และ 4) ส่วนเม็दन้าค่างบนยอดสุดเปรียบดังพระนิพพาน คือการดับกิเลสทั้งปวง พ้นจากสังสารวัฏ และการเข้าสู่อนุภาติเสสนิพพาน

คุณค่าของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงเป็นการตีความเจดีย์ทรงระล้านนาในฐานะสื่อกลางระหว่างความเชื่อเชิงจักรวาลวิทยากับอิทธิพลวัฒนธรรมต่างถิ่น สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกทางสถาปัตยกรรมล้านนาด้วยความเข้าใจที่ลึกมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: เจดีย์ทรงระ วัดกุ้เต้า เชียงแสน สัญลักษณ์ จักรวาลวิทยา พุทธศิลป์ล้านนา

Abstract

This article aims to analyze the Tha-style pagoda of Wat Ku Tao, Chiang Saen, Chiang Rai Province, with two principal objectives: 1) to examine the architectural characteristics of the pagoda and to compare them with Chinese-influenced pagoda forms in other regions, and 2) to analyze the relationship between architectural form and Buddhist cosmological symbolism as embodied in the Tha-style pagoda of Wat Ku Tao, Chiang Saen.

The findings indicate that the Tha-style pagoda of Wat Ku Tao, which is assumed to have been constructed during the reign of King Yot Chiang Rai (ca. 1488–1497 CE), may have emerged as a result of cultural exchange with China during a period when the Lanna Kingdom maintained close relations with the Ming Dynasty. One significant piece of evidence appears in the Ming Shilu (Ming Veritable Records), which records that an envoy from Chiang Mai travelled to the Ming imperial court to request official recognition of King Yot Chiang Rai as the successor to King Tilokaraj. In addition, the study examines the cosmological concepts embodied in the architectural components of the Chinese-style pagoda of Wat Ku Tao, Chiang Saen, which can be analytically classified into four components: 1) the base corresponds to the *kāma*vacara (sensual) realms — encompassing the four animal realms, the human realm, and the six deva realms — domains still bound to sense objects (form, sound, smell, taste, touch, and mental phenomena; dhamma); 2) the multi-tiered body signifies the *rūpa*vacara (form) realms (sixteen) and the *arūpa*vacara (formless) realms (four), associated with brahmic meditative attainments; 3) the spire symbolizes the *lokuttara-bhūmi*, the supramundane state attained by noble persons (*ariya-puggala*) who have realized the Path, Fruition, and *nibbāna*; and 4) the dewdrop finial at the apex represents *anupādisesa-nibbāna* — the final cessation of defilements and complete liberation from *samsāra*.

Interpreting the Lanna Tha-style pagoda in this way reveals it as a cultural medium that links indigenous cosmological beliefs with foreign architectural influences. Such interpretation deepens our understanding of Lanna Buddhist art and offers meaningful guidance for the conservation and restoration of its architectural heritage.

Keywords: *Tha-style pagoda, Wat Ku Tao Chiang Saen, symbol, cosmology, Lanna Buddhist Art*

บทนำ

รูปแบบศิลปกรรมในทางพระพุทธศาสนาของล้านนา ส่วนใหญ่จะจัดวางเจดีย์ให้เป็นประธาน เพื่อสะท้อนคติความเชื่อและระบบความคิดเชิงจักรวาลวิทยา โดยเฉพาะการจำลองเขาพระสุเมรุและชั้นจักรวาลต่าง ๆ ผ่านรูปแบบสถาปัตยกรรม รูปแบบเจดีย์ในล้านนาส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นรูปทรงระฆังมีฐานสี่เหลี่ยม ซึ่งได้รับอิทธิพลจากพม่าและสุโขทัยเป็นหลัก (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2559) ในกรณีศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษารูปแบบของเจดีย์ทรงระฆังในล้านนา ซึ่งพบเพียงไม่กี่แห่งเท่านั้น และส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรม และยังขาดการศึกษาที่เป็นระบบ หนึ่งในตัวอย่างที่เด่นชัด คือเจดีย์วัดกู่เต้า เชียงแสน ซึ่งเป็นเจดีย์ที่มีทรงสูงเรียวซ้อนชั้นกัน มีลักษณะคล้ายเจดีย์แบบจีน จึงมีงานศึกษาเปรียบเทียบถึงพัฒนาการและรูปทรงที่ปรากฏในวัดกู่เต้า เชียงแสน กับศิลปกรรมจีนสมัยราชวงศ์หมิงมาบ้างแล้ว (ประเสริฐ ณ นคร, 2547a)

จากลักษณะเฉพาะดังกล่าว บทความนี้นำเสนอการศึกษาวិเคราะห์เจดีย์วัดกู่เต้าในรายละเอียด ในฐานะศิลปกรรมที่ผสมผสานแนวคิดจักรวาลทางพระพุทธศาสนากับอิทธิพลรูปแบบศิลปกรรมจากจีน ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อพุทธศิลป์ล้านนา โดยเฉพาะในบริบทของเมืองเชียงแสน ซึ่งเป็นศูนย์กลางศิลปกรรมที่มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมอย่างเข้มข้นในอดีต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและเปรียบเทียบรูปแบบเจดีย์ทรงระฆังกับเจดีย์จีน และเจดีย์ในภูมิภาคอื่น ๆ ที่ได้รับอิทธิพลจากจีน
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบทางสถาปัตยกรรมกับแนวคิดสัญลักษณ์จักรวาลตามคติพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเจดีย์ทรงระฆัง วัดกู่เต้า เชียงแสน

ขอบเขตเนื้อหา

การศึกษานี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์รูปแบบทางศิลปกรรมของเจดีย์ทรงระฆัง วัดกู่เต้า เชียงแสน และการตีความเชิงสัญลักษณ์จักรวาลวิทยา โดยเปรียบเทียบกับเจดีย์จีนและเจดีย์ล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19–21

คำจำกัดความ

- เจดีย์ทรงระฆัง หมายถึง เจดีย์ที่มีทรงสูงเรียว ซ้อนชั้นกัน ลักษณะคล้ายเจดีย์แบบจีน (สันติ เล็กสุขุม, 2549)
- สัญลักษณ์จักรวาล หมายถึง แนวคิดจักรวาลทางพระพุทธศาสนา ที่นำมาตีความโครงสร้างเจดีย์วัดกู่เต้า เชียงแสน ได้แก่ แนวคิดภูมิจิต 4 คือ กามาจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ และโลกุตระภูมิ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, เล่มที่ 31 ข้อ 72: 21)
- พุทธศิลป์ล้านนา หมายถึง ศิลปกรรมที่สร้างขึ้นภายใต้บริบทของพระพุทธศาสนาในพื้นที่ล้านนา โดยมีรูปแบบลักษณะเฉพาะ

ภูมิหลังของเจดีย์ทรงระฆังในศิลปกรรมล้านนา

ความหมายของเจดีย์ทรงระฆัง คำว่า “เถะ” (塔; tā) ในภาษาจีน ถูกสร้างขึ้นในราชวงศ์ฮั่นตะวันออกราว ค.ศ. 25–220 เพื่อใช้แทนคำว่า “Stupa” จากภาษาสันสกฤตโดยตรง ใช้เรียกเจดีย์หรือสถูปทางพุทธศาสนาในจีน ในล้านนา “เจดีย์ทรงระฆัง” หรือล้านนาเรียกว่า เจดีย์ปล่อง เป็นคำที่นักวิชาการไทยใช้เรียกเจดีย์ที่มีรูปทรงคล้ายเถะจีน ซึ่งพบได้น้อยมากเมื่อเทียบกับเจดีย์รูปแบบอื่น เช่น เจดีย์ทรงระฆังพม่า เจดีย์ฐานแปดเหลี่ยมแบบสุโขทัย หรือเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองแบบอยุธยา แต่ในจำนวนนั้นเจดีย์ทรงระฆัง วัดกู่เต้า ถือเป็นตัวอย่างอันโดดเด่นที่ยังคงหลงเหลืออยู่ (ปริติ พิศภูมิวิถิ, 2563) ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดพุทธจักรวาลและรูปแบบสถาปัตยกรรมจากอิทธิพลข้างเคียง เจดีย์ทรงระฆังยุคแรก ๆ ของจีน มักสร้างด้วยไม้ เช่น เจดีย์ไม้อั้งเซียนเป็นเจดีย์ทรงระฆังที่มีความเก่าแก่ที่สุดในจีนและสูงใหญ่ที่สุดในโลก ก่อสร้างเมื่อ ค.ศ. 1056 ในสมัยราชวงศ์เหลียว (ค.ศ. 916–1125) ยังคงอยู่ในสภาพสมบูรณ์แม้จะผ่านเวลามานับพันปี (นิธิพันธ์ วิประวิทย์, 2562) จากนั้นต่อมาจีนเริ่มหันมาใช้อิฐและหิน เช่น เจดีย์เหลียวเฟิง และเจดีย์อิฐวัดซ่งเยว่ เป็นต้น

ภาพ 1 เจดีย์ไม้อิงเซียน วัดผอง ประเทศจีนในปัจจุบัน
ที่มา: เจดีย์ไม้อิงเซียน Yingxian Wooden Pagoda
โดย ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ณ กรุงเทพฯ, 2567.
(<https://cccbkk.org/yingxian-wooden-pagoda/>)

ภาพ 2 เจดีย์อิฐ วัดซ่งเยว่ ประเทศจีนในปัจจุบัน
ที่มา: เจดีย์ไม้อิงเซียน Yingxian Wooden Pagoda
โดย ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ณ กรุงเทพฯ, 2567.
(<https://cccbkk.org/yingxian-wooden-pagoda/>)

ความสำคัญของเจดีย์ในลัทธิเต๋า ในลัทธิเต๋าเจดีย์ไม่ใช่เพียงแค่สถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา แต่เป็นสัญลักษณ์ของการสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์และจักรวาลแห่งพุทธศาสนา โดยเฉพาะในความเชื่อแบบเถรวาทที่มองเจดีย์เป็นคติที่สำคัญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนาถูกสร้างขึ้นเพื่ออุทิศให้พระพุทธศาสนา การสร้างเจดีย์มีอันสงส์ทำให้ผู้สร้างพบแต่ความสุขความเจริญ เมื่อมีคนมากราบไหว้บูชาหรือมาใช้ประโยชน์จากเจดีย์จะทำให้เป็นปัจจัยส่งผลต่อผู้สร้างได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, เล่มที่ 30 ข้อ 206: 153) ส่วนภายในองค์เจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุเพื่อเป็นศูนย์กลางแห่งความศักดิ์สิทธิ์เชิงจักรวาล (ศานติ ภักดีคำ, 2560) เจดีย์ในลัทธิเต๋าก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยทวารวดีจนถึงยุคล้านนาตอนปลาย โดยรับอิทธิพลจากดินแดนต่าง ๆ ผ่านเส้นทางการค้าและศาสนา ได้แก่ พุกาม พม่า สุโขทัย อโยธยา และจีนตอนใต้ เป็นต้น การผสมผสานทางศิลปกรรมทำให้เกิดรูปแบบเฉพาะขึ้น เช่น เจดีย์ทรงปราสาท เจดีย์ทรงระฆัง เจดีย์ย่อมุม และรวมถึงเจดีย์ทรงฉัตร (สันติ เล็กสุขุม, 2549)

ลักษณะเฉพาะของเจดีย์ทรงฉัตร เจดีย์ทรงฉัตรในลัทธิเต๋านั้นถือเป็นกรณีพิเศษ เนื่องจากมีรูปทรงที่โดดเด่น คือมีฐานแปดเหลี่ยมหรือสิบสองเหลี่ยม ตัวองค์เจดีย์ซ้อนชั้นลดหลั่นสูงขึ้นไปมีการใช้ส่วนยอดเป็นแบบปล้องไฉนหรือปลียอดที่มีลักษณะเรียวยาว บางครั้งแสดงลักษณะซุ้มเรือนแก้วแบบจีนประดับรอบชั้น ซ้อนชั้นหลังคาทรงแหลมและซุ้มโค้งสไตส์จีน ซึ่งต่างจากเจดีย์ล้านนาแบบอื่นที่เน้นเส้นสายโค้งอ่อน (ประเสริฐ ณ นคร, 2547b) เจดีย์ทรงฉัตรนี้จึงแสดงให้เห็นถึงการรับอิทธิพลจากจีนผ่านความสัมพันธ์ทางการทูต การค้า หรือการเผยแผ่ศาสนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20–22 ซึ่งเป็นช่วงที่ล้านนาเปิดความสัมพันธ์กับจีนและพม่าอย่างเข้มข้น

รูปแบบและองค์ประกอบของเจดีย์ทรงฉัตรแบบศิลปะจีน ในสมัยก่อนจีนสร้างเจดีย์ทรงฉัตรขึ้นโดยกำหนดให้เป็นจุดศูนย์กลางของศาสนสถาน เป็นอาคารสูงเพื่อใช้เป็นจุดสังเกตแก่นักแสวงบุญให้เห็นได้จากระยะไกลคล้ายประภาคาร (พิมพ์ชนก ทิมบรจิต, 2558) ใช้เส้นแกนที่พุ่งขึ้นไปสู่เบื้องบนสื่อถึงวิถีแห่งความหลุดพ้น เป็นประตูออกไปจากจักรวาล และเป็นเส้นทางแห่งจิตวิญญาณในแต่ละชั้นอันหมายถึงชั้นภูมิต่าง ๆ ส่วนยอดเจดีย์เปรียบจุดหมายปลายทางของสภาวะการสิ้นกิเลสหรือการตรัสรู้เข้าถึงพระนิพพาน (สนอดกราส, 2535) ลักษณะโครงสร้างเจดีย์ทรงฉัตรเป็นอาคารสูงซ้อนชั้นกันมียอดประกอบ ได้แก่ ส่วนฐาน เป็นแปดเหลี่ยมในผังแปดเหลี่ยมหรือฐานกลม (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551) ส่วนเรือนธาตุ มักพบเป็นผังแปดเหลี่ยม ซ้อนชั้นลดหลั่นกันหลายชั้น มีการทำหลังคาแบบงอนขึ้นลาดลงโค้งคล้ายท้องเรือ ส่วนปลายจะงอนขึ้น (สันติ เล็กสุขุม, 2549) และส่วนยอดมีลักษณะคล้ายปล้องไฉนหรือคล้ายน้ำเต้าจีน และมีลูกแก้วกลมซ้อนชั้นกันอีกด้วย (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551)

รูปแบบเจดีย์ทรงฉัตรของจีนถูกพัฒนาและปรับปรุงจนมีเอกลักษณ์เฉพาะหลากหลายรูปแบบ วัสดุที่นำมาสร้างแตกต่างกันไป เช่น เจดีย์อิฐ วัดเส้าหลิน เป็นสุสานเจดีย์ถูกสร้างขึ้นเพื่อฝังศพของพระสงฆ์จำนวน 231 รูป จำนวนชั้นของเจดีย์ถูกสร้างเพื่อสะท้อนคุณธรรมของพระแต่ละรูป (National geographic ฉบับภาษาไทย, 2564) และเจดีย์เหล็กเถี่ยเถาะ วัดอู่กั๋ว ความจริงไม่ใช่เหล็กแต่

ถูกสร้างด้วยอิฐที่มีสีเหมือนเหล็ก รูปแบบเจดีย์มีฐานแปดเหลี่ยม อิฐแต่ละแผ่นมีการแกะสลักภาพปูนเพื่อสื่อเรื่องราวพระพุทธศาสนา มหายาน ภายในมีบันไดหินเวียนขึ้นไปเหมือนกันหอย มีประตูหน้าต่างเพื่อให้ลมและแสงแดดเข้า และมีการแขวนกระดิ่งเพื่อให้เสียงดังกังวาน (สมบุญ แก่นตะคียน, 2551)

ภาพ 3 เจดีย์อิฐในป่าของวัดเส้าหลิน

ที่มา: จิตวิญญาณของกังฟู วัดเส้าหลินในปัจจุบัน โดย

National Geographic ฉบับภาษาไทย, 2564.

(<https://ngthai.com/cultures/39452/saolinincurrentwave/>)

ภาพ 4 เจดีย์เหล็ก เกี๋ยงถะ

ที่มา: สถูปเหล็ก โดย สมบุญ แก่นตะคียน, 2551

สมบุญอินโฟ. (<https://www.somboon.info/default.asp?content=contentdetail&id=29021>)

รูปแบบเจดีย์ทรงกระเบื้องอิทธิพลต่อประเทศเพื่อนบ้าน เจดีย์ทรงกระเบื้องที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีนและอยู่ร่วมสมัยเดียวกันกับ เชียงแสน ปรากฏพบในประเทศเวียดนาม เป็นเจดีย์ทรงกระเบื้องที่มีความโดดเด่น ได้แก่ เจดีย์ทรงกระเบื้อง วัดหง็อกเลิน กรุงฮานอย เวียดนาม มีฐานแปดเหลี่ยมจัตุรัส รูปทรงหอคอยสูงขึ้นไป 5 ชั้น สร้างขึ้นจากหิน สลักอักษรภาษาจีนว่า ตาถันเทียน แปลว่า จารึกไว้นานฟ้า เจดีย์ทรงกระเบื้องนี้สร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความสำคัญทางวัฒนธรรมและแห่งการแสวงหาความรู้ (Lily's Travel, 2024) และ เจดีย์ทรงกระเบื้อง วัดเทียนมู่ เมืองเว้ เวียดนาม สร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรจาม มีฐานแปดเหลี่ยม เรือนธาตุซ้อนกัน 7 ชั้น แต่ละชั้นแสดงภาพต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า สร้างขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคลและความผาสุกแก่บ้านเมือง (อิทธิชัย ไชยพจน์พานิช, 2557)

ภาพ 5 เจดีย์ทรงกระเบื้อง วัดหง็อกเลิน เวียดนาม

ที่มา: Unveiling the beauty of Ngoc Son temple by Lily's Travel, 2024.

(<https://lilystravelagency.com/ngoc-son-temple/>)

ภาพ 6 เจดีย์ทรงกระเบื้อง วัดเทียนมู่ เวียดนาม

ที่มา: วัดเจดีย์เทียนมู่ จังหวัดเถื่อเทียน เว้ ประเทศเวียดนาม

โดย Palanla, 2561.

(<https://www.palanla.com/th/abroadLocation/detail/457>)

บทบาทของอิทธิพลจีนในศิลปกรรมล้านนา

ศิลปกรรมล้านนาในยุคกลางถึงยุคปลายได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีนอย่างชัดเจน ทั้งในแง่ของเทคนิคการก่อสร้าง การออกแบบตกแต่ง และแนวคิดเชิงสัญลักษณ์ โดยเฉพาะในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-23 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยานนาวาเปิดกว้างต่อการติดต่อกับจีนตอนใต้และมณฑลยูนนานผ่านเส้นทางการค้าและความสัมพันธ์ทางศาสนา นอกจากหลักฐานทางเอกสารที่พบยังมีหลักฐานทางด้านศิลปกรรมทั้งสถาปัตยกรรมและงานปูนปั้นประดับเป็นที่น่าสนใจว่าสมัยล้านนานั้นมีความเกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับจีนมากกว่าประเทศใด อาจด้วยลักษณะพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่ทำให้ล้านนามีการติดต่อกับจีนตอนใต้ ซึ่งทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนและการประยุกต์ใช้

ศิลปะจีนในล้านนา (สันติ เล็กสุขุม, 2553) เป็นกระบวนการผสมผสานเชิงสร้างสรรค์ที่ตอบสนองต่อบริบททางสังคม ศาสนา และการเมืองของล้านนาในขณะนั้น

การถ่ายทอดเทคนิคและรูปแบบศิลปกรรมจีนสู่ล้านนา การปรากฏของช่างฝีมือจีนในล้านนารวมทั้งการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมผ่านพ่อค้าชาวจีนและพระสงฆ์ ช่วยทำให้เทคนิคการก่อสร้างและรูปแบบตกแต่งจากศิลปกรรมจีนถูกถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ ตัวอย่างเช่น การใช้ลวดลายพรรณพฤกษา ลวดลายบนเครื่องถ้วย และลายปูนปั้นประดับศาสนสถาน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับจีนตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 ดังหลักฐานที่พบเครื่องถ้วยของจีนที่เก่าที่สุดเป็นลวดลายปูนปั้น คล้ายลายประดับเจดีย์วัดป่าสัก เชียงแสน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551) แสดงถึงความพยายามของช่างล้านนาในการผสมผสานศิลปะจีนให้กลมกลืนกับเอกลักษณ์ท้องถิ่น ส่วนในแง่ของการวางผังสถาปัตยกรรมล้านนา การวางเจดีย์และอาคารหลักในตำแหน่งที่สอดคล้องกับทิศทางที่ดีตามความเชื่อของจีน สันนิษฐานว่า อาจสะท้อนความเชื่อร่วมกันระหว่างศาสนาและความเชื่อท้องถิ่น เพื่อช่วยเสริมสร้างความมั่นคงและความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์นั้น

การผสมผสานเชิงสัญลักษณ์และความเชื่อในศิลปกรรมล้านนา นอกจากเทคนิคและรูปแบบทางกายภาพ สันนิษฐานว่า อิทธิพลจีนแทรกซึมในเชิงสัญลักษณ์และคติความเชื่อทำให้ศิลปกรรมล้านนามียุคหนึ่งได้ผนวกความเชื่อของจีน อีกทั้งแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาของจีนผสมผสานเข้ากับพุทธศาสนาแบบเถรวาทและมหายานกันอย่างกลมกลืน (Feuchtwang, 1974) เจดีย์ทรงระฆังในล้านนาจึงมีไม่เพียงโครงสร้างสถาปัตยกรรม แต่เป็นมณฑลแห่งจักรวาลที่สะท้อนโลกทัศน์ผสมผสานระหว่างล้านนาและจีน เจดีย์ล้านนาสมัยแรกมีการสร้างขั้วมจรณะโดยรอบบนส่วนฐาน ส่วนองค์เจดีย์ ส่วนยอด และส่วนปลียอด นิยมแสดงรูปปั้นพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์โดยรอบทุกทิศทาง ส่วนเจดีย์ที่มีฐานแปดเหลี่ยมสันนิษฐานว่า อาจได้รับอิทธิพลจากจีน เช่น เจดีย์วัดสะดือเมือง เชียงใหม่ และรัตนเจดีย์ วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน เป็นต้น ชาวจีนโบราณมีความเชื่อเรื่องพื้นดินมีสี่เหลี่ยม ท้องฟ้ามีสี่เหลี่ยมหรือโดม แนวคิดนี้เป็นคติจักรวาลที่เก่าแก่ที่สุดในจีน ซึ่งเจดีย์สี่เหลี่ยมสามารถแทนด้วยสี่เหลี่ยมกลมได้ (ฮาราดะ, 2547) การผสมผสานนี้แสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนและความลึกซึ้งของความเชื่อในล้านนาที่ไม่ได้ยึดติดเพียงศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แต่เป็นการประสานวัฒนธรรมอย่างมีเหตุผลและความหมายลึกซึ้งทางจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นผลมาจากการเปิดรับและประยุกต์ใช้ความรู้และศรัทธาจากภายนอกอย่างสร้างสรรค์

ตัวอย่างเจดีย์ทรงระฆังอื่นของอิทธิพลจีนในศิลปกรรมล้านนา นอกจากเจดีย์วัดกู่เต้าแล้วยังมีตัวอย่างอื่นที่แสดงอิทธิพลจีนในล้านนา เป็นเจดีย์ที่มีลักษณะรูปทรงคล้ายกันกับเจดีย์ทรงระฆัง วัดกู่เต้า เชียงแสน ปรากฏพบอยู่ 4 แห่ง (จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, 2564a) ได้แก่ 1) เจดีย์ทรงระฆัง วัดพุกหงส์ เชียงใหม่ สร้างในสมัยพระเจ้ายอดเชียงรายราวปี พ.ศ. 2030 เป็นเจดีย์ทรงระฆังที่ปรากฏพบการสร้างแห่งแรกในล้านนา เจดีย์มีลักษณะสี่เหลี่ยมกลมซ้อนชั้นขึ้นไป 7 ชั้น แต่ละชั้นมีขั้วมจรณะประดิษฐานพระพุทธรูปโดยรอบ 2) เจดีย์ทรงระฆัง วัดเชียงโสม สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้ายอดเชียงรายเช่นกันราวปี พ.ศ. 2083 ลักษณะรูปแบบเจดีย์ส่วนฐานเป็นสี่เหลี่ยมซ้อนชั้นบัวคว่ำ ส่วนองค์เจดีย์มีลักษณะกลมซ้อนชั้นกัน 7 ชั้น โดยรอบมีขั้วมจรณะประดิษฐานพระพุทธรูปเช่นเดียวกันกับวัดพุกหงส์ 3) เจดีย์ทรงระฆัง วัดร่ำเปิงตโปทาราม ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าสร้างในสมัยใด แต่สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพระเจ้ายอดเชียงรายเช่นเดียวกัน โดยลักษณะรูปแบบเจดีย์ทรงระฆังของวัดร่ำเปิง มีลักษณะส่วนฐานเป็นแปดเหลี่ยม ซึ่งแตกต่างจากเจดีย์ทรงระฆังอื่นที่พบในล้านนา ถัดขึ้นไปเป็นชั้นบัวคว่ำรองรับองค์เจดีย์ ส่วนองค์เจดีย์มีลักษณะคล้ายชั้นหลังคาหรือชั้นปีกหลังคาแบบศิลปะจีน และมีขั้วมจรณะประดิษฐานพระพุทธรูปรอบองค์เจดีย์ซ้อนชั้นกันขึ้นไป และ 4) เจดีย์ทรงระฆัง วัดกู่เต้า เชียงใหม่ สร้างขึ้นราว พ.ศ. 2156 เจดีย์นี้มีรูปทรงแปดเหลี่ยมคล้ายเต้าซ้อนชั้นกัน กรมศิลปากรเรียกว่า เป็นเจดีย์ทรงบาตร 5 ชั้น องค์เจดีย์ตั้งอยู่บนฐานทรงกลมซ้อนชั้นขึ้นไป 5 ชั้น แต่ละชั้นมีขั้วมจรณะ 4 ด้าน เจดีย์ทรงระฆังรูปแบบของวัดกู่เต้าเชียงใหม่นี้พบเพียงแห่งเดียวในล้านนา (จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, 2564a)

ภาพ 7 เจดีย์วัดพวงหงส์

ภาพ 8 เจดีย์วัดเชียงโถม

ภาพ 9 เจดีย์วัดไร่เปิง

ภาพ 10 เจดีย์วัดกุ้เต้า เชียงใหม่

ภาพ 7-10 ที่มา: ถ่ายภาพ โดย ผู้วิจัย, 27 ตุลาคม พ.ศ. 2567

เจดีย์ทรงระฆังทั้ง 4 แห่งนี้ สามารถเชื่อมโยงกับเจดีย์ทรงระฆัง วัดกุ้เต้า เชียงแสนได้จากหลักฐานศิลาจารึกที่พบในวัดดโปทาราม ข้อความกล่าวว่า การสร้างเจดีย์ทรงระฆังเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้ายอดเชียงรายราวปี พ.ศ 2030-2040 (พระรัตนปัญญาเถระ, 2550) พัฒนาการของกลุ่มเจดีย์ดังกล่าวที่ปรากฏพบในเมืองเชียงใหม่ น่าจะมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันทั้งด้านรูปแบบศิลปกรรมและยุคสมัย ในการก่อสร้าง (จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, 2564a)

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเจดีย์ทรงระฆัง วัดกุ้เต้า เชียงแสน เจดีย์วัดกุ้เต้าสภาพเดิมก่อนการบูรณะมีลักษณะที่ไม่ชัดเจน พบว่า มีฐานแยกจากพื้นหลายชั้นรองรับชั้นระฆัง ฐานเป็นแท่งทรงกระบอกซ้อนกัน 3 ชั้น ลดหลั่นกันขึ้นไป แต่ละชั้นเป็นทรงกระบอกเหมือนกัน ส่วนฐานที่เกิดหลังการบูรณะเป็นฐานเชิงรับลาดบัวคว่ำและฐานเชิงสี่เหลี่ยม มีมุขจระนำอยู่กึ่งกลางของแท่งสี่เหลี่ยม แต่ละด้านประดิษฐานพระพุทธรูปทั้ง 4 ทิศ แต่การบูรณะทำให้ไม่สามารถคาดการณ์ถึงระยะเวลาการสร้างฐานนี้ว่าถูกสร้างตั้งแต่แรกเริ่มหรือสร้างขึ้นมาภายหลัง แต่จากภาพถ่ายเก่าแท่งกระบอกแต่ละชั้นคือ ลักษณะของฐานบัวลูกแก้วอกไก่ที่ยึดท้องไม่ให้สูงขึ้น ด้านบนประดับด้วยประติมากรรมปูนปั้นเทวดายืนพนมมือเหนือเศียร และพนมมือเหนือพระอุระ ส่วนยอดที่หายไปน่าจะเป็นทรงระฆัง สันนิษฐานว่ารูปแบบเจดีย์ทรงระฆัง วัดกุ้เต้า เชียงแสน น่าจะถูกถ่ายทอดมาจากกลุ่มเจดีย์ป่องทางเมืองเชียงใหม่ แตกต่างกันเพียงแค่ไม่ทำซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูป แต่เปลี่ยนเป็นประติมากรรมปูนปั้นรูปเทวดา (จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, 2564a)

การเปลี่ยนแปลงและการบูรณะเจดีย์ทรงระฆัง วัดกุ้เต้า เชียงแสน เจดีย์วัดกุ้เต้านี้ได้รับการบูรณะหลายครั้ง โดยเฉพาะในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ทำให้บางส่วนของเจดีย์ไม่คงสภาพเดิม เช่น ส่วนยอดที่เคยหักพังไป รวมทั้งพื้นผิวที่เคยตกแต่งด้วยปูนปั้นและอิฐบางส่วนพังทลายลงไป ในการวิเคราะห์เชิงศิลปกรรมจึงควรแยกแยะองค์ประกอบเดิม และองค์ประกอบที่เป็นผลของการบูรณะ ฉะนั้นการศึกษาแบบเจดีย์วัดกุ้เต้าในแง่สถาปัตยกรรมจึงเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการเข้าใจแนวคิดที่ซ่อนอยู่ ไม่เพียงแต่เรื่องของรูปแบบเชิงกายภาพ แต่ยังมีรูปแบบเชิงสัญลักษณ์สำคัญที่ยังคงหลงเหลืออยู่เพียงน้อยนิด สัญลักษณ์ที่หลงเหลือนี้อาจสะท้อนโลกทัศน์ของชุมชนล้านนาในสมัยนั้นที่เป็นช่วงเปิดรับอิทธิพลจากโลกภายนอกโดยเฉพาะจากจีน

ภาพ 11 เจดีย์ทรงระฆัง วัดกุ้เต้า เชียงแสน ก่อนบูรณะ ภาพถ่ายเก่าจาก อ.ส.ท.

ที่มา: “วัดกุ้เต้าเชียงแสน” เรื่องเล่าเจดีย์แอนิเมชันแห่งเชียงแสน โดย

Chiangrai Focus, 2566. (<https://www.chiangraifocus.com/22565/>) ทางศิลปกรรม โดย ศิริพร ยาประสิทธิ์, 2555. แม่สายการพิมพ์.

ภาพ 12 เจดีย์ทรงระฆัง วัดกุ้เต้า เชียงแสน หลังบูรณะ

ที่มา: ลายเชียงแสน ลวดลายปูนปั้นวัดป่าสัก มรดกอันล้ำค่า

ภาพ 13 ภาพถ่ายปัจจุบัน เจดีย์ทรงระฆัง วัดกุฎีเต้า เชียงแสน จังหวัดเชียงราย

ที่มา: ถ่ายภาพ โดย ผู้วิจัย, 30 ตุลาคม พ.ศ. 2567

รูปแบบเจดีย์ทรงระฆังที่มีความคล้ายกันในศิลปะอื่น เจดีย์อื่นที่มีความคล้ายคลึงกับเจดีย์วัดกุฎีเต้าในประเทศเพื่อนบ้านที่ปรากฏพบมีรูปทรงระฆังที่คล้ายกันเป็นเจดีย์ที่ถูกสร้างในพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท ได้แก่ เจดีย์บอบอคยี่ ศิลปะศรีเกษตร เป็นต้นแบบของเจดีย์ในยุคพุกาม มีลักษณะทรงระฆังที่ยืดสูงคล้ายลอมฟาง และเจดีย์บุพยา วัดน้ำเต้า รูปแบบคล้ายศิลปะสมัยศรีเกษตรหรือปยู ไม่มีฐาน องค์เจดีย์ยืดสูงคล้ายทรงลอมฟาง เป็นลักษณะทรงกรวย ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของเจดีย์ในสมัยศรีเกษตร (เชษฐ ติงส์ชูลี, 2555) ส่วนรูปแบบเจดีย์อีกแบบหนึ่งที่มีความเชื่อมโยงกัน คือ เจดีย์ที่องค์ระฆังที่มีระฆัง ได้แก่ เจดีย์เสียนเยทนิมา ศิลปะพุกามได้รับอิทธิพลจากเจดีย์ทรงระฆังในศิลปะอินเดียแบบปาละมาอีกทอดหนึ่ง (เชษฐ ติงส์ชูลี, 2555)

ภาพ 14 เจดีย์บอบอคยี่

ภาพ 15 เจดีย์บุพยา

ภาพ 16 เจดีย์เสียนเยทนิมา

ภาพ 17 เจดีย์ศิลปะแบบปาละ

ภาพ 14–17 ที่มา: เจดีย์ในศิลปะพม่า-มอญ โดย เชษฐ ติงส์ชูลี, 2555. สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

เจดีย์ทรงระฆังที่ถูกสร้างในพระพุทธศาสนาแบบมหายาน ได้แก่ เจดีย์ทรงระฆัง วัดบาฮาล (Candi Bahal) ที่เกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย เจดีย์สร้างด้วยอิฐแดง องค์ระฆังมีลักษณะเป็นทรงระฆังที่เชื่อมโยงคล้ายกับเจดีย์วัดกุฎีเต้า เชียงแสน และเจดีย์วัดมัวราทากุส (Muara Takus) เป็นเจดีย์ที่มีโครงสร้างสูงใหญ่ รูปทรงระฆังสูง สร้างด้วยการก่ออิฐ นอกจากนี้ในเกาะสุมาตรา ยังปรากฏโบราณสถานและประติมากรรมอีกหลายแห่งในศาสนาพุทธมหายานแบบตันตระเป็นจำนวนมาก (เชษฐ ติงส์ชูลี, 2555)

ภาพ 18 เจดีย์อิฐแดง วัดบาฮาล อินโดนีเซีย

ที่มา: ปราสาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดย เซอร์ ดิงส์ลีย์, 2565. มติชน.

ภาพ 19 เจดีย์วัดมัวรทากุส อินโดนีเซีย

ที่มา: Candi Terbesar di Hutan Terpencil Riau by Destiana, W, 2014. (https://women.okezone.com/read/2014/05/11/408/983349/candi-terbesar-di-hutan-terpencil-riau#google_vignette)

การเปรียบเทียบกับงานประติมากรรมปูนปั้นอื่นในล้านนา ประติมากรรมเทวตาที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน มีลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างเหลี่ยม สวมมงกุฎทรงกรวย กรองศอ พาหุรัดและทองพระบาทประดับลายเม็ดกลม สวมทองกรขนาดใหญ่นุ่งผ้าชายพับย้อยออกด้านหน้า (จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, 2564b) ซึ่งมีความใกล้เคียงกับกลุ่มเทวตาที่สลักจากหินทรายในศิลปะพะเยาอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2534) นอกจากรูปแบบจะมีความคล้ายคลึง เรื่องเทคนิคการปั้นที่ให้ความรู้สึกแข็งเช่นเดียวกันกับประติมากรรมสลักหิน รูปแบบหน้าพระพักตร์เทวตาปูนปั้นของเจดีย์วัดกูเต้ากับหน้าพระพักตร์ของพระพุทธรูปสกุลช่างพะเยาที่มีความคล้ายคลึงกันมาก อีกทั้งยังเป็นเมืองที่ใกล้เคียงกัน จึงสันนิษฐานว่าเทวตาปูนปั้นวัดกูเต้านี้อาจได้รับอิทธิพลจากประติมากรรมหินทรายจากพะเยา (จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, 2564a)

ภาพ 20 เทวตาปูนปั้นเจดีย์วัดกูเต้า เชียงแสน

ที่มา: ถ่ายภาพ โดย ผู้วิจัย, 30 ตุลาคม พ.ศ. 2567

ภาพ 21 เศียรพระพุทธรูปสลักหินทราย สกุลช่างพะเยา

ที่มา: “พระหินทรายพะเยา” โยจิงนิยมวัสดุติลา มากกว่าสกุลช่างอื่นในล้านนา? โดย เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2563. มติชนสุดสัปดาห์.

(https://www.matichon.co.th/weekly/featured/article_311746)

การวิเคราะห์เชิงลึกในส่วนนี้แสดงให้เห็นว่า เจดีย์ทรงฉะ วัดกูเต้า เชียงแสน ไม่ใช่รูปแบบที่แยกขาดจากวัฒนธรรมอื่น แต่เป็นผลลัพธ์ของการสังเคราะห์ทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อนและต่อเนื่อง การรับและการถ่ายทอดอิทธิพลจากวัฒนธรรมข้างเคียงจึงเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอัตลักษณ์ล้านนาอย่างมีชีวิตชีวาและมีพลังในช่วงเวลานั้น

ที่ตั้ง ประวัติ ผังวัด และองค์ประกอบเจดีย์ วัดกูเต้า เชียงแสน

ที่ตั้ง : วัดกูเต้า เชียงแสนปัจจุบันเป็นวัดร้าง ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองเชียงแสนทางทิศตะวันตก ริมแม่น้ำคำ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ตำบลโยนก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย 57150

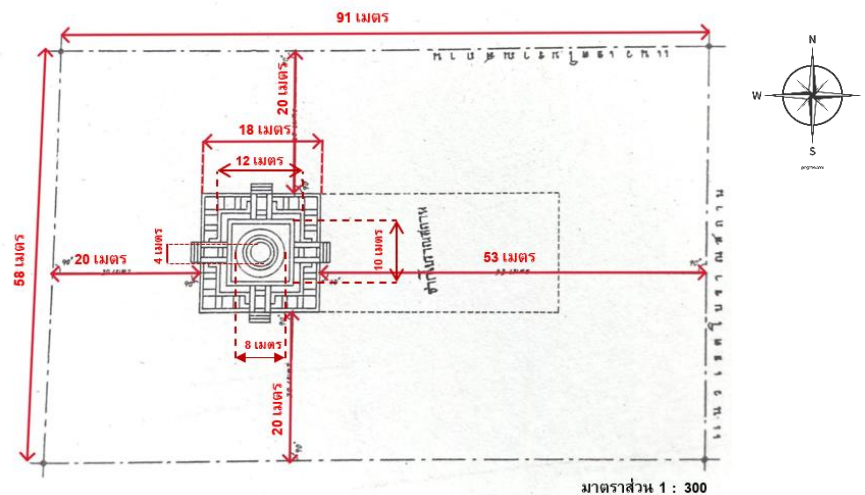
ประวัติ : วัดกูเต้า เชียงแสนไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างที่ชัดเจน จากหลักฐานศิลาจารึกที่พบในวัดดโปทาราม (วัดรำเปิง) พบข้อความกล่าวว่า การสร้างเจดีย์ทรงฉะนี้ เกิดขึ้นในสมัยพระเจ้ายอดเชียงรายราวปี พ.ศ. 2031–2040 (พระรัตนปัญญาเถระ, 2550) และอีกหลักฐานเอกสารที่ปรากฏในจดหมายเหตุราชวงศ์หมิงของจีนอธิบายไว้ว่า เมื่อวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2023 (จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา,

2539) คณะทูตจากเมืองเชียงใหม่ได้เดินทางไปยังประเทศจีน เพื่อต้องการให้รับรองพระเจ้ายอดเชียงรายขึ้นเป็นกษัตริย์สืบทอดต่อจากพระเจ้าติโลกราช (จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, 2564a) จากหลักฐานสามารถสันนิษฐานได้ว่า วัดกู่เต้า เชียงแสนนี้ สร้างขึ้นราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 อาจได้รับอิทธิพลรูปแบบศิลปกรรมมาจากเจดีย์ทรงระฆังของจีนที่มีการซ้อนชั้นกันขององค์เจดีย์ และศิลปะแบบศรีเกษตรที่มีรูปทรงกระบอกยาวเป็นองค์เจดีย์

เจดีย์ทรงระฆัง วัดกู่เต้า เชียงแสน เป็นสถูปทรงระฆังที่มีลักษณะเฉพาะโดดเด่นและแตกต่างจากเจดีย์ในล้านนาเมืองเชียงใหม่ รูปทรงเจดีย์ทรงระฆังนี้ได้รับอิทธิพลจากศิลปกรรมจีนผสมผสานกับศิลปะศรีเกษตร ในสถาปัตยกรรมประเภทเจดีย์แบบระฆังที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในจีนแล้วถูกส่งผ่านเข้าสู่ดินแดนล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 ผ่านเครือข่ายพุทธศาสนาและการติดต่อทางการค้าระหว่างเมืองสำคัญทางตอนใต้ของจีน คือ เมืองยูนนาน เมืองเชียงแสน และเมืองเชียงใหม่ในขณะนั้น (จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, 2539)

ในปัจจุบัน เจดีย์วัดกู่เต้าอยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร และได้รับการบูรณะในบางส่วน แต่ยังคงไว้ซึ่งรูปทรงดั้งเดิมไว้ และได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ เนื่องจากเป็นหนึ่งในไม่กี่ตัวอย่างของเจดีย์ทรงระฆังในเขตล้านนา ประกาศขึ้นทะเบียนในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2478 และประกาศกำหนดขอบเขตในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 97 ตอนที่ 41 ลงวันที่ 41 มีนาคม 2523 (กรมศิลปากร, 2561)

ผังวัด : วัดกู่เต้าปัจจุบันเป็นวัดโบราณมีสภาพร้างไม่มีพระภิกษุจำพรรษา ตัววัดเหลือเฉพาะเจดีย์ประธานและซากฐานวิหารบางส่วน มีการวางเจดีย์เป็นประธานของผังวัดตามคติจักรวาลวิทยา มีวิหารหลวงรองลงมาตั้งอยู่ทางด้านหน้าเจดีย์หันหน้าไปทางทิศตะวันออก การวางผังวัดแบบนี้เป็นรูปแบบมาตรฐานของการสร้างวัดในสมัยล้านนา

ภาพ 22 แผนผังวัดกู่เต้า เชียงแสน จังหวัดเชียงราย

ที่มา: เอกสารคำอธิบายประกอบภาพ : เจดีย์วัดกู่เต้า อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดย กรมศิลปากร, 2561.

สำนักโบราณคดี กรม.

องค์ประกอบเจดีย์ : เจดีย์ทรงระฆัง วัดกู่เต้า เชียงแสน มีลักษณะเป็นทรงระฆัง สภาพเดิมก่อนการบูรณะมีลักษณะรูปแบบส่วนฐานไม่ชัดเจนเนื่องจากชำรุดทรุดโทรมไปมาก ส่วนเหนือฐานขึ้นไปเป็นแท่งทรงกระบอกซ้อนกันสามชั้น แท่งกลมแต่ละชั้นมีลักษณะเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ที่ยึดท้องไม้ให้สูงขึ้น ส่วนพื้นท้องไม้ถูกแบ่งเป็นสองส่วนขนาดใหญ่ บริเวณด้านล่างประดับด้วยประติมากรรมปูนปั้นรูปเทวดายืนพนมมือเหนือเศียร ความหมายเชิงสัญลักษณ์เป็นการสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ระดับสูง คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ถัดไปด้านบนเป็นรูปปั้นเทวดาพนมมือเหนือพระอุระ (อก) เป็นสัญลักษณ์แสดงความเคารพ และความอ่อนน้อม นอกจากนี้ยังมีประติมากรรมปูนปั้นรูปดอกหรือรัศมี และลายประจายามรัศมี ที่ยังคงหลงเหลือเค้าโครงอยู่เล็กน้อย ส่วนยอดที่หายไปสันนิษฐานว่าเป็นองค์ระฆังทรงกลม อาจได้รับอิทธิพลจากเจดีย์ทรงระฆังทางเมืองเชียงใหม่ เจดีย์กู่เต้าเชียงแสนนี้ไม่ทำซุ้มจะนำเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปแต่ประดับเป็นเทวดาแทน เพื่อแสดงสัญลักษณ์การเวียนประทักษิณรอบองค์เจดีย์ (จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา,

2564a) ต่อมาในปี พ.ศ. 2528 ได้มีการบูรณะเจดีย์นี้อีกครั้ง แต่เมื่อผ่านไปได้นานเกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ในอำเภอเชียงแสน จึงทำให้เจดีย์พังทลายลงมากเหลือแต่เพียงสภาพในปัจจุบัน และเหลือเพียงฐานกลมชั้นเดียวเท่านั้น

ตาราง 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบเจดีย์ทรงระ วัดกู่เต้า เชียงแสน จังหวัดเชียงราย

องค์ประกอบเจดีย์		เจดีย์วัดกู่เต้า
ส่วนฐาน	ฐานเชียง	มีลักษณะเป็นฐานสี่เหลี่ยม ซ้อนลดหลั่นกันรับแท่งกลม 3 ชั้น
	ฐานบัว	มีลักษณะเป็นทรงกลม มีชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่ยึดส่วนท้องไม่ให้สูงขึ้น มีช่องว่างลูกแบ่งเป็นสองส่วน
ส่วนกลาง	องค์เจดีย์	มีลักษณะเป็นแท่งกลมคล้ายลอมฟางซ้อนกัน
ส่วนยอด		ชำรุดหายไป
ประติมากรรมตกแต่ง	เทวดา รัตประคต ประจายามรดอก	เทวดายืนยกหัตถ์เหนือเศียร เทวดายืนประนมหัตถ์ ลายปูนปั้นรัตประคตองค์เจดีย์ และลายประจายามรดอก

ที่มา: ผู้วิจัย

การตีความสัญลักษณ์จักรวาลและร่องรอยอิทธิพลจีนในเจดีย์ทรงระ วัดกู่เต้า เชียงแสน

เจดีย์วัดกู่เต้าไม่ได้มีความสำคัญแค่เพียงในฐานะโบราณสถานหรืองานศิลปกรรมเท่านั้น หากแต่ยังเป็นสัญลักษณ์เชิงจักรวาลที่สะท้อนโลกทัศน์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งผสมอิทธิพลจีนเข้ากับบริบทล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21–22

การตีความสัญลักษณ์จักรวาล แนวคิดพื้นฐานของพุทธศาสนาเกี่ยวกับเจดีย์นั้น ถือว่า เป็นรูปแบบของจักรวาลหรือจักรวาลตามคติไตรภูมิ การเปรียบลำดับชั้นของเจดีย์สื่อถึงภูมิจิต 4 โดยสันนิษฐานจากองค์ประกอบของเจดีย์ ดังนี้ 1) ส่วนฐานตอนล่างเจดีย์เปรียบเหมือนพื้นพิภพหรือมหาสมุทรที่ล้อมรอบเป็นสัญลักษณ์ของโลกมนุษย์และภูมิที่ต่ำกว่า ได้แก่ สัตว์เดรัจฉาน เรียกว่า กามาวจรภูมิ เป็นภพที่ยังติดอยู่ใน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ 2) ส่วนฐานตอนบนเจดีย์ทรงกลมเปรียบได้กับสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ซึ่งเป็นที่อยู่ของเทวดาแต่ก็ยังเป็นกามาวจรภูมิอยู่ 3) ส่วนองค์เจดีย์ เปรียบชั้นพรหมโลกที่ยังมีรูปกายอยู่ เรียกว่า รูปาวจรภูมิ มีสมาธิในระดับฌาน และพรหมโลกที่ไม่มีรูปกาย มีเพียงจิตและเจตสิกอยู่ในระดับฌานที่สูง เรียกว่า อรูปาวจรภูมิ และ 4) ส่วนยอดเจดีย์ที่หายไป เปรียบเสมือนที่อยู่ของผู้ที่บรรลุธรรมขั้นสูง เป็นภาวะที่เหนือโลกียะภูมิ มีมรรค ผล นิพพาน หลุดพ้นจากวัฏสงสาร คือโลกุตระภูมิ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, เล่มที่ 31 ข้อ 72: 121) การสร้างเจดีย์โดยใช้รูปทรงระบอกลมอาจเป็นการสื่อสัญลักษณ์แทนภาพจักรวาล ส่วนโครงสร้างเจดีย์ทรงระที่ทะยานขึ้นสู่ท้องฟ้าสื่อถึงสภาวะตามลำดับขั้นของแต่ละภพภูมิ

ความสัมพันธ์ระหว่างรูปทรงระกับจักรวาลทัศน์แบบจีน รูปทรงเจดีย์แบบระของจีนโดยทั่วไป มีแนวคิดที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างเจดีย์กับแนวคิดจักรวาล ซึ่งเจดีย์นั้นถือเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพุทธศาสนาที่เน้นคติภาวาและสมาธิเพื่อบรรลุโพธิญาณ (ผาสุข อินทราวุธ, 2543) ความสูงลดหลั่นของชั้นเจดีย์บ่งบอกลำดับขั้นของจิตวิญญาณ (สนอดกราส, 2535) ในขณะที่การออกแบบเจดีย์ด้วยรูปทรงระบอกลม อาจต้องการสื่อถึงความกลมกลืนพุ่งขึ้นไปตามลำดับของจิตในภพภูมิของจักรวาล แนวคิดอาจเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบเจดีย์วัดกู่เต้า

การวิเคราะห์แนวคิดจักรวาลในเจดีย์ทรงระ วัดกู่เต้า เชียงแสน

เจดีย์ทรงระเป็นรูปแบบเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีนมีลักษณะเป็นทรงเรียวซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปเป็นชั้น ๆ คล้ายกับทรงปราสาท แต่ในกรณีของวัดกู่เต้า เชียงแสน เจดีย์แห่งนี้สะท้อนถึงอิทธิพลของจีนผสมผสานกับศิลปะล้านนาโดยมีลักษณะฐานกว้างสามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดจักรวาลในพระพุทธศาสนาโดยพิจารณาจากองค์ประกอบของเจดีย์ได้ 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนฐานตอนล่างของเจดีย์ ปัจจุบันสภาพถูกบูรณะมาแล้ว ส่วนฐานจึงมีลักษณะเป็นฐานเชียงสี่เหลี่ยม สันนิษฐานว่าส่วนฐานนั้น อาจสื่อถึงสัญลักษณ์ของโลกมนุษย์และภูมิที่ต่ำกว่า ได้แก่ สัตว์เดรัจฉาน เป็นต้น เรียกชั้นนี้ว่า กามาวจรภูมิ เป็นชั้นที่ยัง

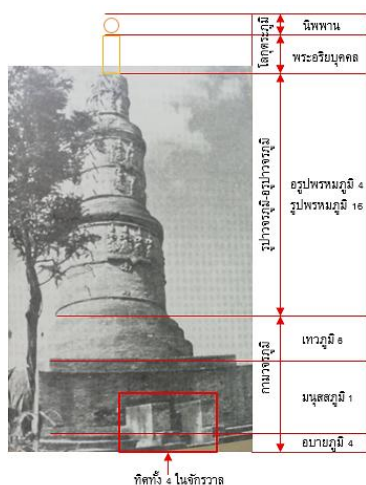
ท่องเที่ยวอยู่ในกาม คือ ชั้น 5 ธาตุ 18 อายุตนะ 6 (รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ) ในภพนี้ลงไปเบื้องล่างมือเงินรกเป็นที่สุด เบื้องบนสูงสุดมีเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดีร่วมอยู่ด้วย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, เล่มที่ 31 ข้อ 72: 121) ส่วนโลกมนุษย์ เป็นที่อยู่ของสัตว์ที่ยังมีความเกี่ยวข้องกับกิเลสตัณหา ต้องเผชิญกับสุขทุกข์สลับกันไป นอกจากนี้ฐานสี่เหลี่ยมที่กว้างมั่นคงยังสามารถ เชื่อมโยงกับปฐมธาตุอันได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ และลม ที่รวมกันก่อให้เกิดสรรพสิ่ง (พญาลิไท, 2554) เป็นพื้นฐานของจักรวาล สื่อถึงความมั่นคง และยังเป็นจุดเริ่มต้นการก้าวไปสู่ระดับสูงขึ้น

ส่วนฐานตอนบนของเจดีย์ มีลักษณะเป็นฐานสี่เหลี่ยม ในแต่ละด้านมีซุ้มจรณะ 4 ถูกสร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูป ทั้ง 4 ทิศ ซึ่งอาจสื่อถึงทวีปทั้ง 4 ที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ ได้แก่ ชมพูทวีป อปรโคยานทวีป อุตตรกุรุทวีป และปุพพทวีป (พระสิริมิ่งคลาจารย์, 2523) ส่วนชั้นฐานตอนบนขององค์เจดีย์อาจเปรียบเป็นสวรรค์ชั้นแรกของเทวตายุ่งสูงกว่าภพภูมิมนุษย์แต่ก็ ยังอยู่ในกามาวจรภูมิ (พญาลิไท, 2554) อีกทั้งภพภูมินี้ยังเป็นดินแดนที่อยู่รอบเชิงเขาพระสุเมรุ และเป็นที่อยู่ของท้าวจุลโลกบาล ทั้ง 4 องค์ ได้แก่ ท้าวธตรฐ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรูปักษ์ และท้าวเวสสุวรรณ อันเป็นภพภูมิของเทวดาถัดไปที่อยู่ใกล้กับภูมิมนุษย์ที่สุด (พระสิริมิ่งคลาจารย์, 2523)

ส่วนองค์เจดีย์ มีลักษณะทรงทะเขื่อนชั้นสูงขึ้น อาจสื่อถึงขั้นรูปาวจรภูมิและอรุปาวจรภูมิ เป็นแสดงเนื้อหาทางธรรม เรื่องของจิตและเจตสิกของบุคคลผู้เข้าสมาบัติ ทำให้ได้ไปเกิดในรูปาวจรภูมิและอรุปาวจรภูมิ (พญาลิไท, 2554) ในรูปาวจรภูมินี้เป็น ที่อยู่อาศัยของพรหมที่มีรูป เบื้องล่างกำหนดเอาพรหมโลก คือชั้นพรหมปารีสชา ในส่วนเบื้องบนกำหนดเอาพรหมชั้นนอกนิรฐภาพ เป็นชั้นที่สูงที่สุดในรูปาวจรภูมิ ส่วนอรุปาวจรภูมิเป็นที่อยู่อาศัยของพรหมที่ไม่มีรูป เบื้องล่างกำหนดเอาพรหมชั้นอากาศานัญญาตน ส่วนเบื้องบนพรหมชั้นเนวสัญญานาสัญญาตนภพเป็นชั้นที่สูงที่สุดในอรุปภูมิ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, เล่มที่ 31 ข้อ 72: 122) ภพภูมิลำนี้ก็เป็นองค์ประกอบของจักรวาลในทางพระพุทธศาสนา

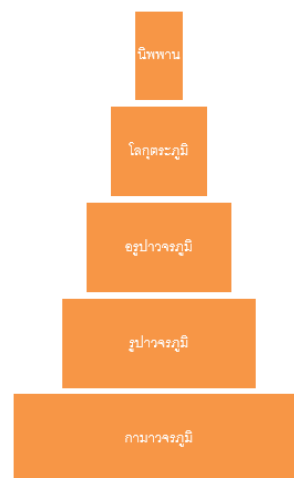
ส่วนยอดเจดีย์ ชำรุดไม่หลงเหลือร่องรอย แต่ถ้าอ้างอิงจากหลักฐานรูปแบบเจดีย์ทรงของทางเมืองเชียงใหม่ ส่วนบนถัดจาก องค์เจดีย์น่าจะเป็นองค์ระฆังกลม (จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, 2564b) แต่อาจสันนิษฐานได้ว่า ในส่วนนี้น่าจะสื่อถึงโลกุตระภูมิ เป็นภพของ พระอริยบุคคล คือผู้ที่ได้มรรค ผล และนิพพาน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, เล่มที่ 31 ข้อ 72: 122)

ส่วนเม็ต้น้ำค้าง ชำรุดไม่หลงเหลือ แต่ถ้าอ้างอิงจากหลักฐานรูปแบบเจดีย์ทรงทางเมืองเชียงใหม่และเจดีย์ทรงของจีน ส่วนยอดที่สูงที่สุดมักจะประดับด้วยเม็ต้น้ำค้าง สันนิษฐานได้ว่า ส่วนยอดสุดน่าจะสื่อถึงพระนิพพานตามคติจักรวาลในพระพุทธศาสนา เปรียบได้กับจุดหมายปลายทางอันเป็นสภาวะการสิ้นกิเลสหรือการตรัสรู้แล้ว เข้าถึงพระนิพพานและไม่กลับมาเกิดอีก (สนอดกราส, 2535)

ภาพ 23 ภาพถ่ายเก่าเจดีย์ทรงระฆัง วัดกุฎีเต้า เชียงแสน หลังบูรณะ
ที่มา: “วัดกุฎีเต้าเชียงแสน” เรื่องเล่าเจดีย์แอนิเมชันแห่งเชียงแสน โดย

Chiangrai Focus, 2566. (<https://www.chiangraifocus.com/22565/>)

ภาพ 24 แผนภูมิการวิเคราะห์แนวคิดจักรวาลในเจดีย์วัดกุฎีเต้า เชียงแสน
ที่มา: ผู้วิจัย

สรุปว่า เจดีย์ทรงถะ วัดกุ้เต้า เชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีความสำคัญในบริบทของอิทธิพลรูปแบบศิลปกรรมของจีนและศิลปะข้างเคียง ผสมผสานเชื่อมโยงแนวคิดจักรวาลกับไตรภูมิ ผ่านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่สะท้อนเส้นทางแห่งการตรัสรู้ เชื่อมโยงกับคติความเชื่อ และวิถีชีวิตของชาวล้านนาที่วัฒนธรรมต่างถิ่นอีกด้วย

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้

จากการศึกษาเจดีย์ทรงถะ วัดกุ้เต้า เชียงแสน โดยเฉพาะในบริบทสัญลักษณ์จักรวาลและร่องรอยอิทธิพลจีนในพุทธศิลป์ล้านนา ได้เปิดเผยองค์ความรู้ที่สำคัญทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

ความสำคัญและคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เจดีย์ทรงถะ วัดกุ้เต้า เชียงแสน ถือเป็นตัวอย่างที่หายากและทรงคุณค่าของศิลปกรรมล้านนา สะท้อนยุคสมัยและพัฒนาการทางศิลปะในพื้นที่อย่างชัดเจน แม้จะเป็นวัดที่ถูกทิ้งร้าง แต่ยังคงแสดงถึงความตั้งใจในการถ่ายทอดแนวคิดจักรวาลวิทยา คติความเชื่อ และสัญลักษณ์ ผ่านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ลึกซึ้ง

รูปแบบและลักษณะเด่นของเจดีย์ทรงถะวัดกุ้เต้า เจดีย์ทรงถะมีลักษณะที่ซ้อนชั้นกันพุ่งขึ้นไปสู่จุดสูงสุด รูปทรงกระบอกขององค์เจดีย์อาจสื่อถึงการหมุนเคลื่อนไปของวัฏฏะสงสาร เจดีย์นี้ยังมีความแตกต่างจากเจดีย์ทั่วไปในล้านนา แสดงถึงการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างล้านนากับจีน และวัฒนธรรมอื่นข้างเคียงอย่างมีนัยสำคัญ

การตีความเชิงจักรวาลทัศน์ของเจดีย์ เจดีย์ทรงถะ วัดกุ้เต้า เชียงแสน ถือเป็นสัญลักษณ์ทางจักรวาลวิทยา ที่แสดงถึงโลกทัศน์ทางพระพุทธศาสนา ทั้งในแง่ของโครงสร้างที่สะท้อนระดับจิตใจ การออกแบบเจดีย์จึงเป็นการถ่ายทอดความเชื่อและปรัชญาอย่างลึกซึ้ง อีกทั้งยังเป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและธรรมเจดีย์

อิทธิพลจีนในศิลปกรรมล้านนาและการผสมผสานทางวัฒนธรรม การศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของอิทธิพลจีนและวัฒนธรรมประเทศข้างเคียงที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบศิลปกรรมของล้านนา ไม่ว่าจะเป็นเทคนิคการก่อสร้าง การตกแต่ง และแนวคิดเชิงสัญลักษณ์ โดยการผสมผสานนี้ทำให้ศิลปะล้านนามีความหลากหลายและซับซ้อนยิ่งขึ้น อีกทั้งยังสะท้อนถึงความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและศาสนาที่ลึกซึ้งในล้านนาอีกด้วย

ตาราง 2 สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาเจดีย์ทรงถะ วัดกุ้เต้า เชียงแสน

หมวดหมู่	เนื้อหาสำคัญ	ข้อสังเกต
ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม	เจดีย์ทรงถะเป็นตัวอย่างศิลปกรรมล้านนาที่หายาก สะท้อนพัฒนาการและคติความเชื่อในล้านนา	เป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาเรื่องพุทธศิลป์และแนวคิดจักรวาลในล้านนา
รูปแบบและลักษณะเด่น	โครงสร้างเจดีย์ทรงถะ สะท้อนแนวคิดจักรวาลวิทยาและอิทธิพลจีน	รูปทรงแตกต่างจากเจดีย์ล้านนาทั่วไป แสดงถึงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม
การตีความสัญลักษณ์จักรวาล	สะท้อนคติพุทธแบบเถรวาทและมหายาน โครงสร้างสื่อถึงระดับจิตใจ	เจดีย์ไม่ใช่แค่ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ แต่เป็นสัญลักษณ์จักรวาลและความหมายเชิงศาสนา
อิทธิพลจีนในศิลปกรรม	การซ้อนชั้นของเจดีย์ทรงถะ และลวดลายประดับปูนปั้นรัดประคอก	ทำให้ศิลปกรรมล้านนาเกิดการผสมผสานวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้งและพัฒนาแบบใหม่

ที่มา: ผู้วิจัย

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเจดีย์ทรงระฆัง วัดกุฎีเต้า เชียงแสน ในบริบทของพุทธศิลป์ล้านนา แสดงให้เห็นถึงคุณค่าความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และวัฒนธรรมที่หลากหลาย สะท้อนถึงการผสมผสานทางศิลปะและความเชื่อระหว่างล้านนากับจีนอย่างมีนัยสำคัญ การตีความเจดีย์วัดกุฎีเต้าในสัญลักษณ์จักรวาล เผยให้เห็นโครงสร้างและองค์ประกอบของเจดีย์ที่ไม่ได้เป็นเพียงบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เท่านั้น แต่ยังเป็นธรรมเจดีย์ เป็นความเข้าใจในธรรมชาติ และจิตวิญญาณตามแนวคิดพุทธศาสนา การผสมผสานนี้สะท้อนถึงพลวัต ของวัฒนธรรมล้านนา ความสามารถในการรับและปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมภายนอกอย่างสร้างสรรค์

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาต่อไป ขยายขอบเขตการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบเจดีย์ทรงระฆังในล้านนากับเจดีย์รูปแบบเดียวกัน ในภูมิภาคอื่น ๆ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การสแกน 3 มิติ เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพและเทคนิคการก่อสร้าง อย่างละเอียด นอกจากนี้การศึกษาทางประวัติศาสตร์และมานุษยวิทยาเกี่ยวกับช่างที่สร้างเจดีย์นี้จะช่วยเติมเต็มความเข้าใจในบริบท สังคมและวัฒนธรรมของวัดกุฎีเต้า

องค์ความรู้จากบทความนี้สามารถต่อยอดได้ในหลายมิติ เช่น

- การอนุรักษ์และบูรณะศิลปกรรมอย่างเข้าใจในบริบท
- การพัฒนาแหล่งเรียนรู้หรือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
- การวิจัยต่อยอดในเชิงเปรียบเทียบกับเจดีย์ทรงระฆังในพื้นที่อื่นของจีน พม่า หรือเวียดนาม

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2561). เอกสารคำอธิบายประกอบภาพ : เจดีย์วัดกุ้เต่า อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.
สำนักโบราณคดี กรม.
- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2559). สัญลักษณ์ในสถาปัตยกรรมศาสนาของล้านนา. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- จิรัชดี เดชวงศ์ญา. (2539). พระเจดีย์เมืองเชียงแสน. สุริวงศ์บุ๊คเซ็นเตอร์.
- จิรัชดี เดชวงศ์ญา. (2564a). เจดีย์ล้านนา. หจก.ดารารวรรณการพิมพ์.
- จิรัชดี เดชวงศ์ญา. (2564b). มโนทัศน์จักรวาลในเจดีย์ล้านนา. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เชษฐัง ดึงสัญลี. (2555). เจดีย์ในศิลปะพม่า-มอญ. สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- เชษฐัง ดึงสัญลี. (2565). ปราสาทในเอเชียตะวันออกเฉียง. มติชน.
- Chiangrai Focus. (2566, 8 มิถุนายน). “วัดกุ้เต่าเชียงแสน” เรื่องเล่าเจดีย์แอนิเมชันแห่งเชียงแสน.
<https://www.chiangraifocus.com/22565/>
- นิธิพันธ์ วิประวิทย์. (2562). ระหว่างบรรทัด สถาปัตยกรรมม้ง. มติชน.
- National Geographic ฉบับภาษาไทย. (2564, 27 ธันวาคม). จิตวิญญาณของกังฟู วัดเล้าหลินในปัจจุบัน.
<https://ngthai.com/cultures/39452/saolinincurrentwave/>
- ประเสริฐ ณ นคร. (2542). พุทธศิลป์สมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย. สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2547a). พุทธศิลป์ภาคเหนือ : การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงในบริบทสังคมไทย. กรมศิลปากร.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2547b). ศิลปกรรมพุทธในภาคเหนือของไทย : การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในบริบทของสังคมไทย.
กรมศิลปากร.
- ปรีดี พิศณุมิวธิ. (2563). พุทธศิลป์กับความเชื่อในสังคมไทย. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Palanla. (2561, 21 ธันวาคม). วัดเจดีย์เทียนมู่ จังหวัดเถื่อเทียน เว้ ประเทศเวียดนาม.
<https://www.palanla.com/th/abroadLocation/detail/457>
- ผาสุก อินทราวุธ. (2543). พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน. อักษรสมัย.
- พญาลิไท. (2554). สมุดภาพไตรภูมิพระร่วง. ธรรมสภา.
- พระรัตนปัญญาเถระ. (2550). ชินกาลมาลีปกรณ์. แปลโดย ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร. จำไทยเพรส.
- พระสิริมังคลาจารย์. (2523). จักรกาวที่ป็น. แปลโดย ทินกร ทองเสวต. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- พิมพ์ชนก ทิมบรรเจิด. (2558). ๓ : เจดีย์ศิลปะจีนในสมัยรัชกาลที่ 3 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
SURE. <https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/20303>
- เพ็ญสุภา สุขคตะ. (2563). “พระหินทรายพะเยา” ไยจึงนิยมวัสดุศิลา มากกว่าสกุลช่างอื่นในล้านนา? มติชนสุดสัปดาห์.
https://www.matichon.co.th/weekly/featured/article_311746
- เพ็ญสุภา สุขคตะ. (2566). เสาคินทิล’ สร้างสมัยยุคทองของล้านนา หรือสมัยพระเจ้ากาวิละ? มติชนสุดสัปดาห์.
https://www.matichon.co.th/weekly/column/article_728490
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2534). ข้างประตูปฐาน พระพุทธรูปศิลปะล้านนา สกุลช่างพะเยา. ศิลปวัฒนธรรม, 12(3), 60–69.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2550). สถาปัตยกรรม” ใน สองศตวรรษวัดสุทัศน์เทพวราราม : ศูนย์กลางจักรวาล ศูนย์กลางพระนคร. อมรินทร์ พรินตริ่ง.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2551). *ศิลปะเชียงแสน*. รุ่งศิลป์การพิมพ์.

ศานติ ภัคศิคำ. (2560). การตีความจักรวาลทัศน์ทางพุทธศาสนาในรูปทรงของเจดีย์. *วารสารศึกษาศิลปกรรม
พุทธศาสนา*, 6(1), 55–70.

ศิริพร ยาประสิทธิ์. (2555). *ลายเชียงแสน ลวดลายปูนปั้นวัดป่าสัก มรดกอันล้ำค่าทางศิลปกรรม*. แม่สายการพิมพ์.

ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ณ กรุงเทพฯ. (2567). *เจดีย์ไม้อิงเซียน Yingxian Wooden Pagoda*.

<https://cccbkk.org/yingxian-wooden-pagoda/>

สนอดกราส, เอเดรียน. (2535). *สัญลักษณ์แห่งพระสฤป*. แปลโดย ตระการ กัลชาญนันท์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สันติ เล็กสุขุม. (2549). *ศิลปะภาคเหนือ : ทรัพยากรชัย-ล้านนา*. สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

สันติ เล็กสุขุม. (2553). *พัฒนาการของลายไทย : กระหนกกับเอกลักษณ์ไทย*. สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

สมบูรณ์ แก่นตะเคียน. (2551, 23 กันยายน). *สฤปเหล็ก*. สมบูรณ์อินโฟ.

<https://www.somboon.info/default.asp?content=contentdetail&id=29021>

อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช. (2557). *ศิลปะเวียดและจาม*. มติชน.

ฮาราดะ, आयุมิ. (2547). เจดีย์ปล้องกับที่มาของการซ้อนชั้นเรือนธาตุ. *วารสารดำรงวิชาการ คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 3(5), 85–95.

Destiana, W. (2014). *Candi Terbesar di Hutan Terpencil Riau*.

https://women.okezone.com/read/2014/05/11/408/983349/candi-terbesar-di-hutan-terpencil-riau#google_vignette

Feuchtwang, S. (1974). *An anthropological analysis of Chinese geomancy*. Vithagna/
Southern Materials Center.

Lily's Travel. (2024). *Unveiling the beauty of Ngoc Son temple*.

<https://lilystravelagency.com/ngoc-son-temple/>